

Bevezetés a zsidó kultúrába (G, kr.:2) VKN-007, XX-007

2. ea.: A halákha

Kónya Judit

„Minden Izraelből való férfi köteles Tórát tanulni. A szegény és a gazdag, aki egész a testében és akit fájdalom gyötörnek, az ifjú és az elgyöngült öreg, sőt a szegény, aki *cedakából* [könyöradomány] él és a küszöbön koldul. A férj is, akinek gyermekei vannak, köteles állandó időben Tórát tanulni nappal és éjjel, ahogyan írva van: >>elmékedjél róla nappal s éjjel<< (Józsuá 1.8)” Hilkhot Talmud Tora 1.8 (Rambam, Misne Tora)

I. Definíció

- *halakh* 'megy' szóból
- adott helyzetre vonatkozó törvény vagy döntés
- a Törvény (*Tora*), amit Mózes a Szinájon kapott (*Halakha le-Mose mi-Szinaj*)
- tág értelemben a zsidóságra vonatkozó minden vallási törvény

II. Szempontrendszer a halákha tárgyalásához

Hierarchia

1. írott tan (*Tora se-biktav*): a Tóra, Mózes 5 könyve
2. szóbeli tan (*Tora se-beal pe*): a Tóra magyarázata, hagyományozása a Misna lezárásáig
3. *halakha* – *aggada*

Kronológia, kanonizáció

1. *Tanakh*, Biblia (kanonizálása az i.e. II. század végéig)
2. Rabbinikus irodalom: *Misna* (lezárása, írásban rögzítése 220. k. R. Jehuda ha-Naszi által), *Talmud* (*Talmud bavli*, lezárása: Rav Asi és Ravina, 500. k., *Talmud jerusalmi*, 400. k.), midrás-gyűjtemények (V-XV. századig)
3. babilóni diaszpóra: gaoni kor, VI-X. század
4. középkori Európa: *Szfarad* (Spanyolország, Észak-Afrika, 1492 után keletebbre is, muzulmán uralom alatt; XVII. sz.: Amszterdam) és *Askenáz* (Észak-, Nyugat-, majd Közép- és Kelet-Európa, keresztény uralom alatt)
5. modern kor, súlypont: Izrael, Egyesült Államok

Formák

1. *Tóra*: *micvák* 'parancsolatok'; 613 parancsolat, 248 pozitív (*asze*) és 365 negatív (*lo taasze*); (*micva* 'vallási kötelesség, jótékony cselekedet')
2. *Misna* 'isméltés': törvénygyűjtemény (héber), a Tóra törvényeinek alkalmazása a gyakorlati életre, Hat rend: *Zeraim* ('vetések', mezőgazdasági törvények), *Moed* ('ünnep'), *Nasim* ('asszonyok', házasságjog), *Nezikin* ('károk', polgári- és büntetőjog), *Kodasim* ('szentségek', áldozatok, Szentély), *Tohorot* ('tisztaság', a rituális tisztaság törvényei), 63 traktátus
3. *Gemara* 'befejezés': a *Talmud* 'tanulás, tanítás', a Misna magyarázata, megvitatása, alkalmazása; hogyan vezethetők le a törvények a Bibliából (arámi) – a *Talmud (vilnai Sasz)* mai értelme: a *Misna* és a *Gemara*, a kommentárokkal együtt
4. *midrás* 'kutatás, magyarázat': a bibliai szöveg magyarázata etikai, vallási szempontból, *midras halakha* (halakhikus midrás): a halákha levezetése a bibliai szövegből
5. *tesuvot ha-geonim* 'a Gaonok válaszai': a Gaonokhoz érkezett halakhikus kérdésekre adott írásos válaszok
6. *takkana* 'rendelet' (Talmud, Gaonok, Rabbenu Gersom rendelete a többnejűség eltörléséről, Mainz, X. sz.)
7. kódex:
 - a, *Halakhot gedolot* 'nagy halakhák' (halákha-gyűjtemény, VIII. sz.), szerző: Yehudai Gaon

- b, Maimonides/Rambam: *Szefer ha-micvot* 'micvák könyve'; *Misne Tora* 'a Tóra ismétlése' (a zsidó vallás törvényeinek összefoglalása 14 kötetben, XII. sz.)
- c, R. Isaak Alfasi/Rif (*Hálákhoh* 'halákhák', XI. sz.), R. Jakob ben Aser (*Arba Turim*, 'négy oszlop', XIV. sz., Askenáz)
- d, Joszef Karo: *Bet Joszef* (a *Turhoz* írt kommentár); célja a halákha alkalmazásának egységesítése: *Sulhan arukh* 'terített asztal' (XVI. sz.)

8. kommentár

9. *seelot u-tesuvot* 'kérdések és válaszok': responsum-irodalom (máig)

A hagyomány közvetítői

1. *Pirké Avot*, 1: Mózes – Józsuá – próféták – Ezra – *szofrim* – a *Szanhedrin* férfiai;
2. *szofrim* (*szofer* 'írnok, írástudó, bölcs'): a Biblia interpretátorai, perzsa kor (Ezra után), a próféták örökösei
3. „bölcsék”
 - a, *tanna*: a tannaitikus irodalom (*Misna, Toszefta, Barajta, midrás*) bölcsői (Hillél, Sammáj, R. Akiba)
 - b, *amora*: a Talmud (*Talmud bavli, jerusalmi*) bölcsői (Rav – Smuel, Szúra – Nehardea)
 - c, *geonim, Gaon*: a babilóni akadémia feje (Szúra, Pumbedita), a zsidóság szellemi vezetői a diaszpórában (VI-X. század), a Talmud magyarázó
4. *poszchim* (*poszék* 'aki dönt'): a törvények kodifikátorai, a Talmud lezárásától a Sulhan arukhig működő rabbik, *responsum*-irodalom

A törvény értelmezésének központjai

1. *Szanhedrin* (második templom kora): törvényértelmezés, törvényhozás, 71 bölcs, elnök: *naszi*
2. *bet din* 'ítélet háza', zsidó községek autonómiája, vallási bíróság

Életmód

1. a *halákha* gyakorlat, vallási kötelesség, ezért tanulása mindennél fontosabb
- 1., szombat, ima, ünnepek

„Előbb kell Tórát tanulni és utána meg kell házasodni. De ha valaki nem tud nő nélkül élni, annak előbb meg kell házasodni, és utána kell Tórát tanulni. Rav Júda mondja erre, Smuél mondását: A halákha az, hogy előbb házasodni kell, utána pedig Tórát tanulni. Azt mondja erre Rabbi Jochanan: >> Egy malomkővel a nyakában szerinted fog majd Tórát tanulni?<< Mindazonáltal nincs itt ellentmondás. Nekünk (Bavelben) így, nekik (ereciek) úgy kell cselekedni.” (bKiddusin 29b)

Kötelező szakirodalom:

Jólesz Károly, *Zsidó hitéleti kislexikon* (MIOK, 1985) Misna, Talmud, Hálácha
 Unterman, Alan, *Zsidó hagyományok lexikona* (Helikon, 1999)
 és az órán elhangzott fogalmak

Bibliográfia, tájékozódás céljából:

Birnbaum, Philip, *Encyclopedia of Jewish Concepts* (New York: Hebrew Publishing Company, 1995)
 Elon, Menachem, *Jewish Law, History, Sources, Principles*, Vol. 1-4 (Philadelphia – Jerusalem: The Jewish Publication Society, 1994)
 Hecht, N.S., Ed., *An Introduction to the History and Sources of Jewish Law* (Oxford: Clarendon Press, 1996)
 Ganzfried, Shlomo, *Kiccur sulhan arukh, A Sulchan Aruch kivonata* (héber-magyar), ford.: Singer Leó (reprint, MIOK, 1988)
 Rosenberg Leopold, *A zsidó vallás törvényei, A Sulchan Aruch dióhéjban* (reprint, Makkabi, 1996)
 Lau, Israel Meir, *A zsidó élet törvényei* (Jerusalem, 1994)
 Domán István, szerk., *A Babilóniai Talmud* (Origó-könyvek, 1994)
 Molnár Ernő, *A Talmud könyvei* (reprint, 1989, eredeti: Korvin Testvérek, 1921-1923)
 Attias, Jean-Christophe – Benbassa, Esther, *A zsidó kultúra lexikona* (Balassi, 2003)